

Groups for the World – Strength, Inspiration, Transformation

Een inleiding bij zes verslagen van workshops en lezingen die werden gegeven op het 21ste congres van de IAGP.

Door Maria van Noort, Silvia Pol en
Monique Leferink op Reinink

Het 21ste congres van de International Association of Group Psychotherapy and Group Processes (IAGP), tevens het eerste hybride congres van de IAGP, werd gehouden van 22 tot 24 juli 2022 in Pescara, een plaats aan de Adriatische kust in Italië. Het vond plaats in het Aurum, een prachtig historisch gebouw. Het is een voormalig badhuis, met Romaanse bogen, vier verdiepingen, vele zalen met prachtige namen (Sala d'Annunzio, Sala Fisso L'Ida, Sala Flaiano et cetera) en een groot binnenplein waar ruime balkons op uitkijken. Deze oude glorie had evenwel ook een nadeel: de ruimtes waren erg gehorig, wat af en toe behoorlijk hinderlijk bleek. Desondanks vonden congresdeelnemers van over de hele wereld hier gedurende enkele dagen een thuis. In de gangen vonden veel enthousiaste ontmoetingen plaats, werden verhitte discussies gehouden en troffen we hier en daar ook vermoeide congresgangers. Het congresprogramma was groots en breed opgezet, met dagelijks verschillende lezingen, plenaire bijeenkomsten en een scala aan workshops. Het thema *Groups for the World – Strength, Inspiration, Transformation* was ook ter plekke voelbaar en schiep verbondenheid.

De dag startte al om 8.15 uur met de mogelijkheid deel te nemen aan een *social dreaming*-workshop en eindigde gezamenlijk met een *large group*-bijeenkomst van 18.00

tot 19.30 uur. Het waren dus pittige dagen bij een temperatuur van 37 graden Celsius, waardoor af en toe een pauze wel noodzakelijk was. Wij waren er met vijf Nederlandse collega's, wat de conferentievreugde verhoogde met gezellige etentjes 's avonds aan het strand, 350 meter van het conferentiegebouw.

Graag willen we jullie meenemen in onze ervaringen door op de volgende pagina's verschillende impressies te delen van enkele workshops.

Maria van Noort is psychotherapeut en gezondheidszorgpsycholoog in eigen praktijk voor individuen, echtparen en groepen in Amsterdam. Ze is opleider voor supervisie en leertherapie bij de NVGP en de NVP en lid van het Education Committee van de IAGP.

Silvia Pol is klinisch psycholoog/psychotherapeut en onderzoeker bij Scelta Apeldoorn, P-opleider GGNet en supervisor (groeps)psychotherapie en cognitieve gedragstherapie. Ze zit in de redactie van Groepen.

Monique Leferink op Reinink is (groeps)psychotherapeut, supervisor (NVP, NVGP), docent en lid van het Trauma and Disaster Committee van de IAGP. Ze is redacteur van Groepen en aspirant-lid van het bestuur van de NVGP.

Muzikale cohesie

The bound sound: Experiences of tension and resolution through music and emotions, een pre-congres-workshop van Adam Petty en Flavia Massimo.

Door Maria van Noort

Nieuwsgierig stap ik een lichte ruimte in voor de pre-congres-workshop genaamd *Bound sound: Experiences of tension and resolution through music and emotions*.

De workshop wordt geïntroduceerd door de Italiaan Domenico Agresta, groepsanalyticus, gezinstherapeut, antropoloog en leider van een band. Zijn interesse past in zijn onderzoek naar psychosomatiek. Welke invloed heeft muziek en geluid op emoties en spanningen in ons lichaam, maar ook: welke geluiden zitten er in ons lichaam en waar zitten die dan?

De middag wordt verzorgd door Adam Petty en Flavia Massimo, beiden cellist en opgeleid als beroepsmusicus. Petty komt uit de Verenigde Staten en heb ik eerder zien werken met steungroepen die de IAGP organiseert voor Oekraïense collega's. Heel indrukwekkend tuneet hij met zijn cello in op de gemoedstoestand van mensen door te vragen welke klankhoogte goed aanvoelt of welk ritme nodig is. Dan improviseert hij daarop en speelt hij speciaal voor die persoon. Uiteraard heeft dit effect op de andere groepsleden. Je ziet gezichtsuitdrukkingen en lichaamshoudingen door de muziek veranderen naar een meer ontspannen vorm. Massimo is Italiaanse en heeft een speciale connectie met de natuur. Zij verzamelt natuurgeluiden als ze erop uittrekt met haar cello en deze geluiden verwerkt ze in haar

improvisaties. Beide cellisten zijn enorm op elkaar ingespeeld.

Aangename trillingen

We beginnen met een warming-up. De cellisten improviseren, Agresta geeft tonen aan op een keyboard en in de groep laat iedereen haar/zijn lichaam geluiden maken zoals vingerknippen, tongklikken, zoemen en klappen, en sommige deelnemers bewegen

Ik voel trillingen vanuit mijn voeten opstijgen

erbij. Het doel is te onderzoeken hoe geluiden van instrumenten en de geluiden die de lichamen van de deelnemers produceren al dan niet versterkt door de 'bound sound box' ontstressend zouden kunnen werken. Het is zo'n workshop waar je met elkaar dingen ontdekt en uitvindt.

De bound sound box is een bak van 35 bij 70 cm, die helpt om handen en voeten geluid te laten ervaren. De bak is gebouwd door Petty van hout en voorzien van een zacht leren deksel met binnenin speakers. We proberen uit hoe het voelt om er met onze voeten op te staan en er met onze handen overheen te wrijven. Je voelt aangename trillingen. De cello's hebben ook een connectie met de speakers in de bound sound box, dus hun geluid wordt versterkt.

Geground

Aan mij wordt gevraagd een verhaal te vertellen. Staande op de bound sound box met een microfoon voor mijn mond voel ik trillingen

in mijn voeten opstijgen vanuit de box als een soort stimulator. Ik ben meer geground, mijn stem klinkt lager dan anders en ik spreek ongemerkt rustiger. De cellisten proberen onderhand te improviseren op mijn verhaal over een rondreizende viool. Deze viool bevindt zich in mijn familie en is meer dan 120 jaar geleden gekocht van een zigeuner in Hongarije door een Nederlandse musicus. De viool heeft, verstopt in een dubbele vioolkist, een Jappenkamp overleefd en is via mijn zwager terechtgekomen bij mijn zus, die het instrument weer tot leven heeft gebracht. Ik mis het mooie, warme geluid van deze viool. De cellisten vragen me wie van hen in de buurt komt van mijn beleving. Dat is de cellist die probeert haar cello als een viool te laten klinken. De improvisatie verdiept enorm de intense beleving van het verhaal. Dat blijkt als later een ander groepslid moet denken aan een patiënt van zeven jaar wiens viool kapot is getrapt door zijn moeder. Weer een ander groepslid wordt gevraagd dit in beweging uit te beelden. De groep leeft mee met de danser die zich verplaatst in de viool en vervolgens de breakdown van het instrument uitbeeldt.

Een lied van een Oekraïense moeder

Hierna is er een soort kennismakingsronde met de cello's waarbij iedereen de cello dicht tegen zich aan kan voelen of erop mag strijken, en vertelt wat een lievelingstoon is en waar die in je lijf zit. We worden uitgedaagd met vragen als: 'Hoe zou voor jou een goed einde van een workshop eruitzien in geluid en toonhoogte?'

Er zitten twee Oekraïense vrouwen in de groep. Een gaat zitten op de box om een lied te zingen, het lukt niet. Ze wil graag, maar

haar keel lijkt dichtgeschroefd. De andere vrouw gaat als steun ernaast zitten op de box en opeens staat ze op en het lukt. Ze zingt voor haar kindje dat ook in de ruimte aanwezig is, op schoot bij haar vader. Beiden strekken de armen uit naar elkaar. Een uiterst ontroerend gebeuren.

Tijdens de hele workshop is er niets vertaald van of naar Engels of Italiaans. Iedereen is transcultureel verbonden door de kracht van geluid, beweging, stem en instrumenten versterkt door de bound sound box. Dansend bedanken we de leiders: een voorbeeld van een groep met muzikale cohesie.

Iedereen verliet de ruimte met een ontspannen gezichtsuitdrukking. De workshop vormde een verademing omdat daadwerkelijk ervaren kon worden dat gesproken woorden ondergeschikt zijn aan geluid, ritme en beweging, zowel in de groep als in ieders lichaam.

Verbinding door psychodrama

Between fragmentation, polarization and transformation, een workshop van Caner Bingöl.

Door **Silvia Pol**

In deze workshop bood dr. Caner Bingöl (psychodramatherapeut en hoofd van het Trauma and Disaster Committee van de IAGP) een verbindende ervaring in een internationaal gezelschap van 25 personen. Hij nodigde ons uit om op één lijn te gaan staan in volgorde van leeftijd. Er ontstond een leuke en chaotische uitwisseling met grapjes over het zogenaamd onbeleefd vragen naar de leeftijd van een dame. De spreiding was groot, de leeftijden liepen uiteen van 29 tot 73 jaar. Daarna werd gevraagd een indeling te maken naar land van herkomst, daarna naar het land waar je het liefste zou willen wonen, en ten slotte naar het land waar je zeker niet wilt wonen. Steeds zeiden mensen iets over de door hun ingenomen plaats. De toon veranderde opeens van luchtig ('ik vind Scandinavië te koud') naar ernstig ('ik sta in de Donbas'). Spontaan ontstond een psychodrama toen Donbas zich verwoordde, met Oekraïne rechts naast hem, en Rusland bestaande uit vijf personen links naast hem. Donbas voelde dat iedereen keek en had daar last van en voelde zich onbeschermd, Oekraïne had veel pijn, Afrika voelde zich vergeten, Rusland wilde niet langer hun eigen leider behouden. Zo spraken mensen zich uit en werd contact gemaakt met diepgevoelde emoties. Je mocht van plaats en houding wisselen. Zelf besloot ik vanuit Rusland Donbas te steunen en te beschermen en anderen volgden. Dat voelde goed. We vormden samen een

groepssculptuur en Donbas liet plotseling een oerschreeuw horen, een existentiële schreeuw die deed denken aan het schilderij van Edvard Munch. De overige deelnemers steunden Donbas en elkaar zowel non-verbaal als verbaal. Ik verstevigde mijn steun aan Donbas en deze greep mijn hand, die ik drukte. We mochten geluid maken. Er klonk een zware toon en zacht geneurie, Donbas zong; een tableau vivant waar we allen aan meededen. Daarna werd ons gevraagd te bewegen en nieuwe landen te vormen en daarmee nieuwe verbindingen, spanningen en botsingen aan te gaan.

Krekels en sirenes

Tussentijds hadden we ons moeten verplaatsen vanwege de gedeelde zaal, waarin we elkaar niet konden verstaan, naar het voorportaal van het congresgebouw dat in de schaduw lag. Alleen zeer luide krekels en de sirenes van ambulances maakten lawaai. Wat een bijzondere beleving! En wat een indrukwekkende workshop, die tegelijkertijd ook te denken gaf. Zowel identificatie met het gekozen land, onderlinge sympathieën en antipathieën in de groep en de eigen 'psychische make-up', maakten dat er verschillende niveaus door elkaar leken te lopen, die verder onderzocht hadden kunnen worden, maar daarvoor was het tijdsbestek veel te kort. Wat bleef was een onmiskenbare, indrukwekkende ervaring.

Hoe ga je om met negatieve overdracht?

Good leader, bad leader, working successfully with negative countertransference in group, een workshop van Ellen Wright en Janice Morris.

Door Silvia Pol

In deze workshop, aangeboden door dr. Ellen Wright en dr. Janice Morris, beiden afkomstig uit de Verenigde Staten, stond het fenomeen negatieve overdracht centraal. Om te beginnen stelden zij dat negatieve overdracht vanuit groepsleden naar de groepsleider niet te vermijden valt. Leer er daarom mee omgaan; we roepen negatieve overdracht over ons af, we zijn als groepsleiders nu eenmaal soms onzeker en te weinig sensitief, we zijn soms slechte leiders. De vraag is hoe we als groepsleider veerkracht bewaren tegenover de soms hevige gevoelens die ontstaan vanuit negatieve overdracht. Het is belangrijk dat de therapeut in contact staat met de eigen gevoelens en beleving en daarbij zichzelf niet alleen observeert, maar ook waardeert. Dit vormt een tegenwicht tegenover zeer spanningsvolle situaties en een soms toxische bejegening. Moeilijke ervaringen in groepen hebben soms ook een negatief effect op de groepsleider zelf. Zo kan narcistische afweer van groepsleden of van de groep als geheel ertoe leiden dat de groepsleider zichzelf bekritiseert, resulterend in hoofdpijn maar ook gevoelens van depressie en/of angst, of zelfs psychose.

Kwetsbaar

Negatieve overdracht vanuit de groep kan een oude 'beschermer' activeren in de

groepsleider. Een van beide workshopgevers vertelde dat je als groepstherapeut wellicht een wat dikkere huid hebt kunnen ontwikkelen, maar dat er gebeurtenissen kunnen plaatsvinden waartegen je afweer niet bestand is. Zoals ze meemaakte toen er in de groep werd gesteld, *en public*, dat ze niet responsief was en niet in staat te leren. Dat raakte aan pijnlijke ervaringen met haar eigen moeder. Ze bevroor en belandde in een sterke tegenoverdracht.

Het plotseling stoppen van een groepslid kan een ervaring van verlating vormen

Hoe verminder je destructieve effecten voor de groepsleider en voor de groepsleden? Er is een verschil tussen objectieve gevoelens die gaan over wat de groep raakt in jezelf en subjectieve gevoelens die gaan over wat je zelf meebrengt in de groep. Het groepslid projecteert de gehate delen van de eigen ouders/verzorgers op de groepsleider. De boze agressie van het groepslid kan voelen als een dolksteek, maar de boze agressie vanuit jezelf doet werkelijk pijn. De workshopgever vroeg zich af waarom ze destijds in de groep zo sterk was geraakt en ontdekte dat het ging om een gevoel van schaamte. Ze wilde zich in de groep niet zo kwetsbaar voelen.

Stoppen

Als groepsleider is het belangrijk te reflecteren op wat we denken, waarom en op welk

moment. Wat doe je als je agressie ervaart vanuit een groepslid? Een voorbeeld gaat over een groepslid dat niet heeft betaald omdat hij teleurgesteld is over de groeps-sessies. Je kunt dit noch laten passeren, noch het risico lopen dat je te aardig bent. Het spiegelen van agressie zou kunnen inhouden dat je de sessie begint met de opmerking: 'Dit is je laatste sessie vandaag.' De machtspositie van de groepsleider is anders die van een groepslid, agressie vanuit de groepsleider kan veel meer impact hebben dan agressie van een groepslid. Dat brengt een aanmerkelijk risico met zich mee wanneer je agressie gaat spiegelen. Een andere manier van interveniëren is het stellen van een vraag: 'Je hebt niet betaald voor de sessies, wat betekent dat? Betekent dat dat je vandaag stopt?'

Het plotseling stoppen van een groepslid kan ook als agressie voelen en een ervaring van verlating vormen. Hoe reageer je en hoeveel moeite doe je om het groepslid binnen boord te houden? Het is goed alert te zijn wanneer je opeens dingen in je werkwijze gaat veranderen. Dat kan een signaal zijn dat er iets aan de hand is. Als je te makkelijk aspecten van het kader aanpast of het kader uitrekt, dan verliest het kader haar kracht; *frame gymnastics, frame fatigue*. Dus waarom neig ik ertoe mijn werkwijze aan te passen of heb ik al een aanpassing gedaan? Zo kun je bijvoorbeeld het gevoel niet willen toelaten dat een groepslid of een groep niet tevreden is. Houd je dan nog helder zicht op de belangen van de ander, of ben je meer gericht op de ander of de groep niet willen kwijtraken? Dat kan een rol spelen zeker als de groepsleider zelf meerdere verlatingen of verliezen achter elkaar heeft meegemaakt. Een voorbeeld uit de coronaperiode kwam

ter sprake waarin de groep online werd aangeboden. Een groepslid wilde abrupt stoppen en dat maakte de groepsleider onzeker: 'De groep loopt niet slecht, wat gebeurt er, waarom wil het groepslid stoppen?' Het bleek dat het groepslid zich verregaand overvraagd voelde door het online- in plaats van face-to-face contact. Het zich niet gezien voelen raakte aan pijnlijke ervaringen van affectieve verwaarlozing in haar verleden. De groepsleider vroeg zich in de groep hardop af of ze moest erkennen dat ze had bijgedragen aan het gevoel van het groepslid niet gezien te worden en of ze er zo voor had gezorgd dat het groepslid wilde stoppen. Ze bood haar verontschuldiging daarvoor aan. In intervisie besprak ze wat ze hieraan kon doen. Ter sprake kwam dat iedere groepsleider groepsleden kwijtraakt en dat je niet alles in de hand kunt hebben. Haar pijnlijke ervaring bleek een gedeelde ervaring te zijn. Als groepsleider verbind je je met de groep en haar leden, maar soms ontstaat het gevoel dat je niets voor de groepsleden betekent. Het groepslid dat wilde stoppen, was boos op haar, maar gaf desondanks aan dat ze wel veel aan haar en aan de groep had gehad. Concluderend werd gesteld dat pijnlijke gevoelens kunnen leiden tot een leerzame reis. In plaats van schaamte te ervaren, is het belangrijk om te begrijpen wat er precies gebeurde.

Ondergronds

Een inzicht dat tijdens het congres naar voren kwam, is dat een anti-groep vaak aanwezig is en het belangrijk is daarvan te leren. De kunst is gevoelens van onder meer angst en ergernis op te merken en op zo'n manier ter sprake te brengen dat samen

onderzocht kan worden wat er speelt. Dit kan bijdragen aan de ontwikkeling van de groep. Merk je deze gevoelens niet op, of maak je geen ruimte om deze te bespreken, dan is de kans groot dat deze gevoelens ondergronds gaan. In dat geval kan het een destructieve kracht worden die de groep of een bestaand contact kan ondermijnen en uiteindelijk uiteen kan doen laten vallen.

Trauma-geïnformeerde zorg

Trauma-informed care and leadership, een workshop van Scott Giacomucci en Maria Jose Sotomayor-Giacomucci.

Door Silvia Pol

In deze workshop werd een introductie geboden over trauma-geïnformeerde zorg door dr. Scott Giacomucci en Maria Jose Sotomayor-Giacomucci, beiden werkzaam bij het Phoenix Trauma Center in de Verenigde Staten.

Middels het werken met een spectogram werd zichtbaar welke ervaring de aanwezigen hadden met psychodrama en met leiderschap. Er werd gevraagd plaats te nemen op een lijn van 'veel' naar 'weinig'. Door op een bepaald punt van een denkbeeldige lijn te gaan staan, konden we antwoord geven op de vraag: 'Hoe veerkrachtig voel je je vandaag?' Deze experiëntiele werkwijze nodigt uit tot het stellen van vragen en het verkrijgen van doorleefde antwoorden in therapie, teams, organisaties en in gemeenschappen. Het gaat om vragen naar positieve of juist moeilijke ervaringen, naar integrerende ervaringen en betekenisgeving, of naar beelden of verwachtingen over de toekomst. De aanwezigen bleken zeer ervaren tot relatief onbekend te zijn met het werken met getraumatiseerde mensen.

Er werden vier basisaspecten geïntroduceerd die van essentieel belang zijn bij een trauma-geïnformeerde benadering:

- a. beseffen dat trauma een enorme impact heeft op individuen en begrijpen dat er verschillende paden leiden naar herstel van trauma;
- b. herkennen van symptomen en verschijn-

selen (vermijding, *reenactment*) van trauma of traumatische stress voor individuen, groepen, families, leefgemeenschappen en stafleden;

- c. reageren met beleid, procedures en werkwijzen waarbij trauma-geïnformeerde principes het uitgangspunt zijn;
- d. voorkomen van hertraumatisatie in alle mogelijke aspecten van werken.

Zes principes vormen een leidraad voor zorg die hertraumatisatie voorkomt en herstel steunt

Deze basisaspecten zijn in 2014 ontwikkeld door de Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA) van het U.S. Department of Health and Human Services, dat leiding geeft aan het overheidsbeleid gericht op bevordering van de gedragsmatige gezondheid van de natie. SAMHSA's missie is de impact te verminderen van middelenmisbruik en mentale ziekte op de leefgemeenschappen van de Verenigde Staten.

Leidraad

SAMHSA definieert zes trauma-geïnformeerde principes die een leidraad vormen voor hulpverleners en organisaties in het vormgeven van trauma-geïnformeerde zorg die hertraumatisatie voorkomt en steun biedt aan herstel.

1. Veiligheid: hulpverleners dragen zorg voor fysieke en emotionele veiligheid door het ontwerp van hun werkomgeving,

hun sociale interacties en het leveren van diensten. Zij doen moeite om te begrijpen wat veiligheid betekent vanuit het perspectief en de ervaring van degenen die behulpzaam zijn.

Vraag bijvoorbeeld naar hoe een persoon aangesproken wil worden qua gender, of wat veiligheid betekent voor de ander. Veiligheid is het tegengestelde van trauma. De aandacht voor veiligheid is ook van belang voor ontmoetingen op congressen et cetera.

2. *Peer support*: ervaringsdeskundigen, overlevenden van trauma, worden gezien als essentiële betrokkenen bij het herstelproces met gebruikmaking van doorleefde ervaring om gezondheid te promoten. Ervarende deskundigen zijn experts als het gaat over de behoefte aan veiligheid en empathie.
3. Betrouwbaarheid en transparantie: besluitvorming op alle niveaus vindt plaats vanuit transparantie voor staf, cliënten en gemeenschappen om vertrouwen op te bouwen en vast te kunnen houden. Hoe opener en eerlijker de leider, hoe meer mensen de leider kunnen vertrouwen.
4. *Empowerment*, stem en keuzes: hulpverleners benadrukken de veerkracht en autonomie van cliënten, gemeenschappen en staf. Iedereen wordt aangemoedigd de eigen stem te laten horen, te participeren in besluitvorming, doelen te stellen en zelfsturing te ontwikkelen. De staf is eerder faciliterend ten aanzien van herstel dan dat het herstel tot stand brengt. Iedereen deelt in de verantwoordelijkheid.
5. Samenwerking en wederkerigheid: met de machtsdynamiek tussen staf en cliënten wordt zo omgegaan dat elke persoon wordt gewaardeerd en dat het belang wordt

benadrukt van elke rol, zodat macht en invloed ten aanzien van besluitvorming gelijk wordt verdeeld. Wees open en eerlijk.

6. Culturele, historische en gender thema's: hulpverleners onderzoeken actief eigen mogelijke vooroordelen bij het ontwerpen van beleid en werkwijzen die raken aan behoeften en waarden gerelateerd aan ras, etniciteit, cultuur, religie, gender, seksualiteit en leeftijd van degenen voor wie ze zorgen bieden, of die ze in dienst nemen. De impact van historisch of collectief trauma of discriminatie wordt erkend en tegelijk wordt gewerkt aan vermindering van onderdrukking en micro-agressie. De helende kracht van culturele waarden en identiteit wordt besproken en benadrukt wanneer cliënten daarmee geholpen zijn. Het gaat onder meer om doorgemaakt trauma van een land, een organisatie of een team. Wees bewust van de kwetsbaarheid van mensen, van de ander. Rolomkering kan je helpen om je empathie voor de ander te vergroten.

Proces

Trauma-geïnformeerde zorg is te onderscheiden van trauma-focused zorg. Met het laatste wordt zorg bedoeld die gericht is op trauma-gerelateerde *inhoud*. Een trauma-geïnformeerde benadering is gericht op het *proces* en heeft aandacht voor de bredere context waarin zorg en diensten worden aangeboden. Idealiter wordt trauma-focused zorg geboden binnen een trauma-geïnformeerde context waarin bovenstaande zes principes worden gehanteerd. Dat is echter niet altijd het geval. Van sommige focale traumabehandelingen, praktijken en hulpverleners is bekend dat deze hertrau-

matiseren. Hulpverleners dienen de grenzen van hun competenties goed te kennen.

Traumabehandeling vraagt om een goede opleiding, training, supervisie, zelfreflectie en commitment.

De zes trauma-geïnformeerde principes worden ook toegepast op governance en leiderschap, beleid, fysieke omgeving, betrokkenheid en samenwerking, samenwerking tussen verschillende praktijkvelden, screening, assessment en behandeling, training en het ontwikkelen van functie-eisen, monitoring van voortgang en kwaliteitsmetingen, financiering en evaluatie.

Florida wil een Trauma Informed State worden en alle mensen in overheidsdienst daartoe opleiden. Ook in scholen, congressen, workshops en supervisies wil men dat mensen trauma-geïnformeerd zijn.

Bij de afronding van deze workshop werd eenieder gevraagd een titel te bedenken voor je eigen toekomstige *trauma informed leadership*. Geïnspireerd door deze workshop kwam het volgende bij mij op: *be kind, you don't know about the struggle of the other, be kind to the other and be kind to yourself.*

Over deelname aan groepen

Op het congres kwamen regelmatig waardevolle uitspraken langs over het deel uitmaken van groepen en hoe moeilijk dat soms ook is. Een aantal hiervan wil ik graag delen:

- *'A group can be supportive, aggressive, chaotic and lonely.'*
- *'It is hard to belong to a group. I wanted to belong to this group.'*
- *'Sometimes it is an achievement to be able to be together in one room.'*
- *'In order to be free you have to be strict about boundaries.'*

Breukherstel online, twee visies

Rupture and repairs in online relational therapy, een lezing door Haim Weinberg en Gila Ofer.

Door Monique Leferink op Reinink

Voor een klein aantal mensen in een grote zaal sprak Haim Weinberg vanaf een groot scherm. Hij begon met het noemen van Kintsugi, de Japanse kunstvorm waarin breuken met goud worden hersteld, waardoor het kunstwerk nog mooier lijkt.

Ook in de therapeutische relatie vinden er vaak kleinere of grotere breuken plaats. Volgens Haim Weinberg zijn therapeuten maar liefst zeventig procent (!) van de tijd niet in contact met hun cliënt. Het repareren van mogelijke breuken in de relatie leidt tot vertrouwen en veiligheid. Omdat de kwaliteit van de therapeutische relatie een belangrijke voorspellende waarde heeft voor de uitkomst van de therapie, is het herstellen van mogelijke breuken van groot belang. Volgens Weinberg wordt vaak vergeten dat ook wanneer een cliënt zich terugtrekt, er mogelijk sprake kan zijn van een dergelijke breuk. Dat geldt voor het contact tussen therapeut en cliënt, maar ook voor het contact van cliënten onderling in een groep. Belangrijk is dat een cliënt de gelegenheid krijgt zijn boosheid te uiten over de breuk in het contact en daar niet te snel overheen te stappen.

Weinberg noemde de volgende mogelijke breuken vanuit de therapeut:

1. Insensitiviteit voor culturele diversiteit
2. Gebrek aan voldoende empathie

3. Het je niet meer herinneren van wat de cliënt vertelde
4. Verkeerde timing
5. Belangrijke thema's die in de groep leven missen
6. Reageren vanuit tegenoverdrachtsgevoelens
7. Grenzen onvoldoende handhaven

deze tijd waarin er zoveel online therapie wordt gedaan. Wel riep het bij mij de vraag op of iedere breuk altijd hersteld moet worden. Mag een therapie ook 'voldoende goed' zijn? Hoort een misser niet ook bij het leven? Wel is het natuurlijk van belang dat het gevoel van veiligheid in de therapeutische relatie blijft bestaan.

Ook vanuit de technologie kan zich van alles voordoen waardoor er breuken in de therapeutische relatie kunnen ontstaan, zoals technische storingen, moeite om online de focus vast te houden, frustraties over het online werken. Ook dan geldt dat het van belang is de breuk te identificeren, te erkennen, je verantwoordelijkheid te nemen en stappen te ondernemen om de breuk te herstellen. Excuses aanbieden is gepast, al kan dat door de cliënt mogelijk ook worden beleefd als een goedkope manier om je ergens vanaf te maken.

Herstel van de breuk is niet mogelijk als de groepsleider of cliënten niet in staat zijn tot reflectie, bijvoorbeeld als iemand té gekwetst is.

Vergeven en verzoenen

Gila Ofer bood een interessante andere visie op het herstellen van breuken in de therapeutische relatie. Bij haar stond vergeven en verzoenen centraal. Dit vraagt om een persoonlijk doorwerken van de gevoelens die de breuk oproept om vervolgens interpersoonlijk te reflecteren op wat er plaatsvond. Naast boosheid spelen schaamte en jaloezie immers vaak ook een rol bij breuken in de therapeutische relatie.

Een boeiende lezing en reactie hierop in

Driedaags symposium

Social dreaming and large groups – past and present, diverse sprekers en een paneldiscussie.

Door **Monique Leferink op Reinink**

Met 'social dreaming and large groups' als thema werd gedurende drie dagen binnen het congres een symposium gehouden. Verschillende sprekers, onder wie Maurizio Gasseau, Gila Ofer, Robi Friedman, Leslie Brissett, Gerhard Wilke, Carla Penna, Marina Mojovic, Roberta Minneo en Franca Fubini zetten hun gedachten uiteen over verschillende aspecten ervan. Erg boeiend.

Franca Fubini meent dat een droom, of persoonlijk narratief, niet los kan worden gezien van de sociale context. Zij is zeer ervaren in zowel het werken met social dreaming als met grote groepen. Helder was het onderscheid dat zij maakte tussen de werking van social dreaming (SD) en de large group (LG).

SD kan worden gezien als een oneindig web van dromen, terwijl de LG een duidelijk begin en einde kent. SD is erop gericht te verbinden, waarbij het proces zichzelf ontwikkelt, een horizontaal proces, een we-ness'. In de LG staat juist 'me-ness' centraal in een verticale relatie. In beide vormen van werken is er geen sprake van face-to-face contact. In de LG is goed waar te nemen hoe het verleden doorwerkt in het hier-en-nu, in de LG gaat het daarnaast vaak over zaken rondom autoriteit.

Carla Penna schetste de wordingsgeschiedenis van de LG. Nadat de decennia ervoor

Bion, Foulkes en De Maré gestalte hadden gegeven aan groepsanalytisch werken, vond in 1975 de eerste LG plaats. De bedoeling was een veilige ruimte te verschaffen waarin mensen met elkaar van gedachten konden wisselen, zodat rigide, fundamentalistisch denken voorkomen kon worden. De LG was een plek om met elkaar van gedachten te wisselen over sociaalpolitieke en intergenerationele thema's en bedoeld voor collectieve zelfreflectie.

Enerzijds werd de LG steeds meer een unieke containende ruimte, 'a sparkle of togetherness', anderzijds was de LG ook een afspiegeling van wat zich in de maatschappij voordeed, inclusief alle negatieve gevoelens en conflicten die zich daarin kunnen voordoen.

De LG is zowel representatief als transformatieel, dit laatste met name als de LG goed wordt geleid. Penna wees op de neiging de LG te idealiseren. Wat willen we zien en wat willen we niet zien? Wat is er taboe? Boeiende vragen.

Gerhard Wilke, een Duitse groepsanalyticus, stond vooral stil bij wat sinds WO II leeft bij de huidige tweede generatie. Hij ziet dat zich in de LG in Duitsland steeds weer een 'survival drama' afspeelt, waarbij het bekende trio dader, slachtoffer en toeschouwer centraal staat.

Er is vooral veel aandacht voor slachtoffers. Collectieve schuld beheerst het Duitse onbewuste. Wat betekent het voor de tweede generatie af te stammen van een dader? Positieve identificatie met de vader is in Duitsland vaak moeilijk, autoriteit wordt veelal als 'slecht' gezien en deze kinderen dragen de last van het Duitse trauma. Dat uit zich volgens Wilke in analytische termen

in een overontwikkeld superego, een matig ontwikkeld ego en een onderdrukt id. Waar het volgens hem om gaat is in staat te zijn een nieuwe identiteit te ontwikkelen, los van het collectieve schuldgevoel.

Wilke noemde bovendien de internationale 'sibling rivalry' omtrent wie er internationaal gezien het ergste slachtoffer is. En hij wees erop dat we allemaal potentiële daders, slachtoffers en toeschouwers zijn, een mooi slot.

Roberta Minneo sprak over haar ervaringen met de LG als docent. Een verrassende en waardevolle invalshoek. Zij besprak hoe er in het onderwijs eigenlijk geen sprake is van onderlinge verbondenheid, men neemt klassikaal de leerstof tot zich. De onbewuste boodschap die volgens haar dan in dergelijk onderwijs wordt doorgegeven is: jullie zijn geen groep en jullie worden niet gezien. Zij besloot het anders aan te pakken, door alleen al de setting te veranderen: zij zette de stoelen in een cirkel of een spiraal, zodat de studenten elkaar konden zien, zodat de beleving kon ontstaan van 'wij zijn allemaal verschillende golven in dezelfde zee'. Zij wilde een 'community of learners' bouwen, in plaats van een passieve groep toehoorders. Een mooi initiatief. Ik denk dat wij dit overigens ook al doen wanneer we groepsdynamica geven in onze opleidingsgroepen.

Paneldiscussie

In een paneldiscussie over SD was er een verschil van mening of het in de Social Dreaming Matrix nu ging om de dromen zelf of over de persoon die de droom vertelde. Behoort de droom aan de matrix of aan de dromer? Leslie Brissett bracht het gedach-

tengoed van Gordon Lawrence, de grondlegger van SD naar voren: de droom behoort aan de matrix en de dromen zelf maken de connectie. De taak van de host is niet te interpreteren, maar het proces te faciliteren. Hierna ontstond er een gesprek over het al dan niet mystieke karakter van SD. Waar komt de droom vandaan? Uit een ons onbekende bron? Of uit het onbewuste van een persoon? Een interessante discussie. Ik denk dat het allebei mogelijk is, afhankelijk van het karakter van de droom.

Al met al waren het boeiende dagen tijdens een veelomvattend en geslaagd congres, zij het zo nu en dan wat gehorig.

